

'Sangola Taluka Shetkari Shikshan Prasarak Mandal Sangola's

DR. GANPATRAO DESHMUKH MAHAVIDYALAYA SANGOLA

(Arts & Science, E.C.S. & B.C.A.)

Tal. Sangola Dist. Solapur Pin. 413 307 (Maharashtra)

(Affiliated to P.A. H. Solapur University)

Off. (02187) 220508

Mob. No. 9850792244

Email : vidnyanms@yahoo.co.in

Website : www.vmssangola.org

Principal : **Dr. S.M. Mulani**

M.A.Ph.D. (Geography)

(Third Cycle Accredited by NAAC
with 'B' Grade (CGPA of 2.24))

Ref. No.

Date : / /20

1.3.2 - Number of courses that include experiential learning through project work/field work/internship during the year-2022-23

290 student studied course on experiential learning through project work/field work/internship from different courses included in Physics, Chemistry, Botany, Zoology, BCA, ECS, Geography

- 1) Project on Study of Biodiversity in different places of Maharashtra like Lead Botanical Garden, Shivaji University, Kolhapur, Rankala Water Body/ Lake, Nursery of Datta Shirol Sugar Mill, Shirol, Social Forest Panhala, Rankala Water Body/ Lake etc. etc Satara, Mhasawe, Kaas Plateau, Bamnoli Back Water of Koyna, Mahabaleshwar, Panchgani, Wai
- 2) Project on study of chemical industries from Satara Maharashtra Industrial Development Corporation
- 3) Project on Insect Diversity In at Akola Near MAN river
- 4) Project on Butterfly Diversity and Bird information
- 5) Project on preparation of thin films
- 6) Sanitation and solid waste planning

Dr. S.S. Dhasade
Coordinator, IQAC

Dr. Ganpatrao Deshmukh Mahavidyalaya,
Sangola Tal. Sangola Dist. Solapur

Principal
Dr. Ganpatrao Deshmukh Mahavidyalaya
Sangola Tal. Sangola Dist. Solapur

**1.3.2 - Number of courses that include
experiential learning through project
work/field
work/internship during the year-
2022-23**

Documents

Geography

- 1) Project Reports/Tour reports**
- 2) Certificates of students**
- 3) Syllabus of Geography in which field project, experiential learning is included**

VIDNYAN MAHAVIDYALYA SANGOLA

Department of Geography

Tour Report

"CERTIFICATE"

This is to certify that Shri / Smt. Chavan Navnath
Narayan attended study tour arranged by
Department of Geography from 13 May 2023 and visited places
Mahabaleshwar, Pachgani Pratapgad.

Remark- Attended/ Not Attended

In charge Teacher

Examined
23/05/2023

Head

Dept. of Geography

Vidnyan Mahavidyalaya, Sangola

प्रस्तावना

भूगोल विषयामध्ये अभिक्षेत्रीय भिन्नतेचा अभ्यास केला जातो. २० व्या शतकामध्ये वेगवेगळ्या तांत्रिक प्रगतीमुळे भूगोल विषयाचा विस्तार अत्यंत जलद गतीने घडून आला आहे. भूपृष्ठावर वेगवेगळ्या प्रदेशामध्ये प्राकृतिक घटक व मानवीघटक जीवनामध्ये भिन्नता आढळून येते. या भिन्नतेचा अभ्यास भूगोल शास्त्रामध्ये केला जातो. नैसर्गिक घटक व मानव निर्माण घटक यांच्या भिन्नः वैशिष्ट्याचा अभ्यास सहलीद्वारे समजण्यास मदत होते.

वरील घटकाचा अभ्यास करीत असताना या मधील बारकावे निरीक्षण करून नोंदी घेवून वेगवेगळ्या संदर्भग्रंथाच्या सहाय्याने पुस्तकाच्या साहाय्याने केलेला प्रादेशिक अभ्यास अधिक परिणामकारक असतो. म्हणून भूगोल शास्त्रांच्या अभ्यासामध्ये अभ्यास सहलीचा समावेश केला आहे.

भूगोल अभ्यासातील सहलीचे महत्व

भूगोल तज्ञांच्या मते भूगोल शास्त्राची प्रयोगशाळा ही चार " भितींच्या आत नसून संपूर्ण पृथ्वी हीच भूगोलाची प्रयोगशाळा आहे. भूगोल अभ्यासकाला या 'सर्व प्रयोगशाळेमध्ये फिरणे अशक्य असते, म्हणून एखादा छोटा प्रदेश निवडून या प्रदेशातील वेगवेगळ्या भौगोलिक घटकांचे निरीक्षण करून अभ्यास केल्यास तो किती तरी पटीने पुस्तकीजाना पैक्षा अधिक महत्वाचा असतो विद्यार्थ्यांना अशा प्रकारच्या नैसर्गिक व ज्ञाना सांस्कृतिक पर्यावरणाला वेगवेगळ्या ठिकाणी भेटी देता आल्याने आणि त्यातून भूगोल शास्त्र शिकता यावा म्हणून भूगोल विषयात सहली चे महत्व वाढविले आहे.

नियमित जीवनां मध्ये कोणत्या ही प्रकारचा बदल मानवाला विरंगुळा देवू शकतो. चार भितींच्या प्रयोगशाळेमधून विद्यार्थ्यांच्या अभ्यास सहलीकरिता बाहेर नेहल्यास अभ्यासाची रुची वाढते. अशा प्रकारच्या बदल अभ्यास सहलमधून शक्य होतो. एकदा पर्यटक फिरत असताना सर्वसामान्यांमध्ये नैसर्गिक सांस्कृतिक पर्यावरणकडे किंवा प्रेक्षणीय स्थळाकडे पाहून फक्त समाधान मानतो.

परंतु भूगोल शास्त्र अभ्यासक पाहलेल्या सर्व भौगोलिक घटकांचे सूक्ष्मनिरीक्षण करत असतात, प्रत्येक भागात येणारे वेगवेगळे भूप्रदेश नैसर्गिक वनस्पती, जमीन, लोकसंख्या त्याच्या चालीरीती, वाहतूक, दळण-वळण, उद्योगधंदे इ. घटकातील भिन्नतेचे निरीक्षण करून त्याची थोडक्यात नोंदी केल्या जातात. अभ्यास सहली वरून परत आल्यावर वेगवेगळे संदर्भ ग्रंथ व पुस्तके वापरून अहवाल तयार करावा लागतो. अशा प्रकारे केलेला अहवाल व अभ्यास पुस्तकी असावा.

भूगोल शास्त्रामध्ये भूगोलाचा अभ्यास करण्यासाठी सहली शिवाय दुसरा पर्याय नाही, म्हणून हंबोल्ट, कार्लरिटर, रॅटझेल व्हीडाल डीलालारा या भूगोल शास्त्रांनी प्रदीर्घप्रवास करून त्यातील निरीक्षणाच्या आधारे भूगोल शास्त्राच्या अभ्यासमध्ये भर घातली आहे. अभ्यास सहलीमुळे विद्यार्थ्यांना नवीन प्रदेशाचे ज्ञान मिळते. सहलीमुळे विशिष्टची भौगोलिक घटकांची जिज्ञासा वाढून प्रादेशिक भिन्नतेनुसार भौगोलिक घटक प्राकृतिक रचना, भौगोलीक घटक, प्राकृती करचना, भौगोलिक घटक मधील हवामन, वनस्पती, प्राणी, वसाहती, वाहतूक, दळण-वळण यामधील प्रदेशानुसार बदल झालेला आढळून येतो. या वर्षी आमच्या महाविद्यालयातील भूगोल विभागाचे महाबळेश्वर येथे अभ्यास सहल आयोजित केली होती. वरील ठिकाणी आम्ही प्रत्यक्ष भेट देवून केलेल्या निरीक्षण आणि नोंदीवरून पुढील अहवाल तयार केला आहे.

सहलीचा हेतू

भूगोलया विषयाचा अभ्यास प्रादेशिक निरीक्षण, प्रवासवर्णनाने, छायाचित्रण, वेगवेगळ्या मोहिम यांच्या माध्यमातून केला जातो. पृथ्वी ही भूगोलाची प्रयोगशाळा आहे. भूगोलाच्या विद्यार्थ्यांना सर्व पृथ्वी फिरणे आवश्यक आहे. म्हणून छोटा प्रदेश निवडून त्यामधील विविध घटकांची माहिती, निरीक्षणे, छायाचित्रणे नोंदी घेवून केलेल्या अभ्यास परिपूर्ण होतो,

त्या प्रदेशामधील भौगोलिक, सांस्कृतिक, आर्थिक व औद्योगिक व महत्वाच्या घटका मधील फरक समजून घेणे तो प्रदेश इतराच्या पेक्षा वेगळा कसा आहे हे समजण्यास मदत होते, प्रादेशिक भिन्नते विषयी ज्ञान मिळविणे हा विषय अभ्यास असलीचा असतो .

सहलमार्गातील भौगोलीक परिस्थिती

१) प्राकृतिकरचना :

महाबळेश्वर शहर १७९२३७ उत्तर अक्षांश आणि ७३,६५८६ पूर्व रेखांशवर वसलेले आहे.

याची सरासरी उंची १३५३ मीटर (४४३ फुट) आहे.

२) हे पुणे शहराच्या दक्षिण बाजूस १२० किमी आणि मुंबईपासून २८५ किमी अंतरावर

आहे. १५० किमी अंतरावर आहे. सर्वात उंच ठिकाण ९४३९ मी आहे. जे विल्सन

सनराईज पॉइंट म्हणून ओळखला जातो. जूने महाबळेश्वर आणि शिडोलचा भाग अशा

खेडेगावाचे शहर निर्माण झाले आहे.

कृष्णा नदी उगम ही येथे झालेला आहे. जी महाराष्ट्र, कर्नाटक, तेलंगना या राज्यातून वाहते. जूने महाबळेश्वर मधील पुराने कालीन महादेव मंदिराच्या जवळील गोमुखतून उगम झालेला आहे. अशी दंतकथा आहे. शिवायवेना आणि कोयना या उपनद्या म्हणजे शिव आणि ब्रम्हा असे म्हटले जाते. आणखी मनोरंजन गोष्ट म्हणजे कृष्णा नदी शिवाय अजून चार नद्या गोमुखातून उगम पावल्या आहेत. त्या म्हणजे कोयना, वेना, सावेत्री व गायत्री या नद्या आहेत.

महाबळेश्वर हवामान स्ट्राबेरीसाठी योग्य आहे. त्या भागात उत्पादन मोठ्या प्रमाणात घेतले जाते. भारत देशाच्या एकूण ८५% स्ट्राबेरीचे उत्पादन आहे.

हवामान

अभ्यास सहलसाठी नियोजन केलेल्या महाराष्ट्रातील प्रदेशामध्ये एकूण वर्षातील हवामान वेगवेगळे असलेल दि सून येते. महाराष्ट्राचे सर्वसाधारण हवामान मोसमी प्रकारचे आहे परंतु वर्षभराचा विचार केल्यास महाराष्ट्रात वर्षभर हवामानाची परिस्थिती सारखी नसते.

* ईशान्य मान्सून हवामान - शीत ऋतू व उष्ण ऋतू

* नैऋत्य मान्सून हवामान - वर्षा ऋतू व शरद ऋतू

* महाराष्ट्रात मान्सून काळात शीत ऋतू व उष्ण ऋतू आढळतात.

महाबळेश्वर शहर १७.९२३७ उत्तर अक्षांश आणि ७३.६५९६ पूर्व रेखांश वर वसलेले आहे.

याची सरासरी उंची १३५३ मीटर (४४३९ फुट) हे पुर्ण शहराच्या पश्चिम दक्षिणबाजूस १२०

किमी आणि मुंबई पासून २८५ किमी अंतरावर आहे. मकोन पेठ, जुने क्षेत्र महाबळेश्वर

आणि शिंदोलचा भाग अशा तीन खेडेगावांचा भाग मिळून हे शहर वसले आहे.

महाबळेश्वरचे हवामान स्ट्रॉबेरीसाठी योग्य आहे.

नैसर्गिक वनस्पती

नैसर्गिक वनस्पतीचा हवामान आणि जमीन यांच्याशी प्रनिष्ट संबंध असतो, म्हणून हवामानातील बदलत्या घटका नुसार आणि मृदा प्रकारानुसार नैसर्गिक वनस्पती प्रकार ही बदलत जातात. महाबळेश्वरला जाताना आमच्या सहलीचा मार्गहा काही मोसमी जंगला मधून गेला. सांगोल्या पासून सातारा पर्यंत वनस्पतीचे प्रमाण इतकेसे जास्त आढळले नाही. हवामानातील साग, आंबा, नारळ, स्ट्रॉबेरी ही फळपीके महत्वाची आहेत.

या भागात पाऊसाचे प्रमाण जास्त असल्याने जंगलाची मोठ्या प्रमाणात वाढ झालेली आहे. अभ्यास सहलीसाठी निवडलेल्या प्रदेशमध्ये वनस्पतीच्या प्रकारामध्ये त्यांच्या वैशिष्ट्यांमध्ये मोठी भिन्नता आढळून आली. सांगोल्या पासून दहिवडी पर्यंत बहुतांश पाऊसाचे प्रमाण कमी असल्यामुळे आम्हास काटेरी, खुरट्या वनस्पती आढळल्या त्यामुळे बाभुळ, बोर, चिंच, केकत, निवडुंग इत्यादी वनस्पती दिसून आल्या.

महाबळेश्वरला जाते वेळी अनेक घाट लागले. त्या घाटामध्ये वनस्पतीचे प्रमाण हे अधिक होते. बहुतांश सातार्यामधील महाबळेश्वर हे थंड हवेचे ठिकाण असल्याने स्ट्रॉबेरीची लागवडही माठ्याप्रमाणत केली जाते.

शेती

महाबळेश्वर मधील लोकांचा मुख्य व्यवसाय शेती आहे. त्याचप्रमाणे शेतीवर आधारित व्यवसाय देखील मोठ्या प्रमाणात वाढले आहे. महाबळेश्वरमध्ये मुख्य शेती म्हणजे स्ट्रॉबेरीची लागवड, स्ट्रॉबेरीसाठी ज्या वातावरणाची आवश्यकता असते ते वातावरण उपलब्ध असल्याने येथे मोठ्या प्रमाणात या पिकाची लागवड केली जाते. त्याचबरोबर स्ट्रॉबेरी पासून तयार होणारी अनेक पिये बाजारपेठेत उपलब्ध केली जातात.

तसेच महाबळेश्वर मधील बाजारपेठ ही फार मोठ्या प्रमाणात प्रसिद्ध आहे. येथे लोकरीचे कपडे, स्वेटर, चमड्याचे पट्टे, चमड्याची वस्तू इ. वस्तू मिळतात. तेथील लोक शेती बरोबर उद्योग धंद्यावर पण जास्ती भर देतात.

प्राणीजीवन

महाबळेश्वर मधील बराचसा भाग हा जंगलानी व्यापलेला आहे. या जंगलामध्ये बरेचसे प्राणी आढळतात. गवे, रेडे, हरणे, रानडुकर, माकडे, कोल्हे, लांडगे, काळवीट यासारखे प्राणी येथे आढळून आलेले दिसतात. तसेच अनेक प्रकारचे पक्षी उदा. चिमण्या, कावळे, घुबड, मोपट, मोर इ. नजरेस पडते.

बहुतांश भाग हा जंगलाने व्यापलेला असल्याने तेथे अनेक प्राणी असरा घेतात. जंगलामध्ये राहणाऱ्या प्रण्याबरोबरच तेथील लोक काही प्रमाणात पाळीव प्राणी ही पाळतात जेणेकरून त्यांना शेती मध्ये त्यांचा उपयोग व्हावा.

वसाहती

महाबळेश्वर हे थंड हवेचे ठिकाण असल्याने तेथे थंडीचे प्रमाण जास्ती प्रमाणात आढळून येते. महाबळेश्वर हे सुंदर पर्यटन स्थळ आहे. सातारा जिल्ह्यातील महाबळेश्वर हे एक नगरपालिका असणारे तालुक्याचे शहर आहे. सन २०११ चे शिरगणती नुसार याची लोकसंख्या १२७३७ आहे. पर्यटनाच्या दृष्टीने येथील लोकांनी घरांची रचना केलेली आहे. तिथे हॉटेलचे प्रमाण अधिक प्रमाणात आहे.

श्री क्षेत्र महाबळेश्वर

महाबळेश्वर हे नाव भगवान महादेव (महा बली) यांच्या नावा पासूनच प्राप्त झालेले आहे. जुन्या महाबळेश्वर मध्ये महादेवाचे आहे, यालाच क्षेत्र महाबळेश्वर असेही म्हणतात. महाबळेश्वर पासून ५ कि मी अंतरा वर क्षेत्र महाबळेश्वर आहे. या ठिकाणी अनेक धार्मिक स्थळे आहेत, तसेच १३ व्या शतकातील सर्वात जुने कृष्णाबाई मंदिर आहे. महाबळेश्वर त्याच्या स्ट्राबेरीसाठी जगप्रसिद्ध आहे. तसेच महाबळेश्वर हे शेतता ज्या स्ट्रॉबेरी आणि रास्पबेरी यासाठी सुद्धा प्रसिद्ध आहे. तसेच आपण जेली, मध, जाम आणि बरेच काही विकत घेऊ शकता. एखादा हातमाग, चामड्याच्या वस्तू, कोल्हापुरी पादत्राण ई. वस्तूटाउन बझारमधून खरेदी करू शकतो.

महाबळेश्वर हे ठिकाण महाराष्ट्राच्या सातारा जिल्ह्यातील एक थंड हवेचे ठिकाण व प्रेक्षणीय स्थळ असून, येथे पर्यटक वर्षभर भेट देतात. ब्रिटिश काळापासून महाबळेश्वराला लाभलेला उत्कृष्ट गिरी स्थान हा लौकिक आजही कायम आहे. समुद्रसपाटी पासून १,३७२ मीटर उंची वर पश्चिम घाटांच्या रांगेत वसलेले महाबळेश्वर हे थंड हवेचे व सहलीचे निसर्गरम्य ठिकाण आहे. महाराष्ट्राचे नंदनवन म्हणून ओळखले जाणारे ठिकाण आहे. हे आतिशय थंड हवेचे ठिकाण आहे. महाबळेश्वर हे सुंदर पर्यटन स्थळ आहे. महाबळेश्वर हे महाराष्ट्रातील थंड हवेचे ठिकाण आहे. तसेच महाबळेश्वर हे सह्याद्रीच्या पर्वतरांगां वर समुद्रसपाटी पासून सुमारे ४५०० फुट उंची वर वसलेले आहे. महाबळेश्वरला जुन्या मुंबई प्रांताची उन्हाळ्यातील राजधानी म्हणूनच संबोधले जात होते.

येथील हिरवा निसर्ग, सुंदर बगीचे, उद्याने, श्वास रोखायला लावणारी दृश्ये इत्यादी मुळे पर्यटक मंत्रमुग्ध होतात. ब्रिटीश-कालीन वैभवसंपन्न आणि मनमोहक वाडे, इमारती या आजही त्या वेळच्या ब्रिटीश राजवटीची ओळख करून देतात. मार्च ते जून हा कालावधी महाबळेश्वरला भेट देण्यास योग्य आहे. येथील प्रेक्षणीय ठिकाणांना 'पॉईंट' म्हणतात. बहुतांशी 'पॉईंट' हे डोंगराच्या टोकालाच आहेत.

पंचगंगा मंदिर :

कृष्णा, कोयना, गायत्री, सावित्री, वेण्णा, सरस्वती, आणि भागीरथी या ७ नद्यांचे उगमस्थान आहे की जे पाहिलेच पाहिजे. यापैकी पहिल्या पांच नद्यांचा ओहोळ सतत बाराही महिने वहात असतो. सरस्वतीचा ओहोळ मात्र प्रत्येक ६० वर्षांनी दर्शन देतो. आता तो २०३४ साली दर्शन देईल. भागीरथीचा ओहोळ प्रत्येक १२ वर्षांनी दर्शन देतो. हा आता सन २०१६ मध्ये मराठी श्रावण महिन्यात दर्शन देईल. हे मंदिर ४५०० वर्षांपूर्वीचे आहे. येथून बाहेर पडल्यानंतर कृष्णा नदी स्वतंत्र वाहाते. येथे कृष्णाबाई हे स्वतंत्र मंदिर आहे.

कृष्णाबाई मंदिर

पंचगंगा मंदिराचे पाठीमागे अगदी जवळच कृष्णाबाई नावाचे मंदिर आहे की जेथे कृष्णा नदीची पूजा केली जाते. हे सन १८८८ मध्ये कोकणचे राजे 'रत्नगिरीओण' यांनी उंच टेकडीवर बांधले की जेथून पूर्ण कृष्णा दरी पाहता येते. या

आर्थर पॉईंट

महाबळेश्वरातील सर्वात प्रसिद्ध पॉईंट म्हणून ओळखला जातो. या पॉईंटच्या डावीकडे खोल दरीतून कोंकणात जाणारी सावित्री नदी आहे तर उजवीकडे घनदाट जंगले आहेत यालाच ब्रम्हारण्य असेही म्हणतात हि सर्व मनमोहक आणि आकर्षक दृश्ये इतर गोष्टींचा विसर पडायला भाग पाडतात. हवामान जर स्वच्छ असेल तर या पॉईंटवरून रायगड किल्ला तोरणा किल्ला स्पष्ट दिसतात. याच मार्गावर 'टायगर स्प्रिंग', 'इको पॉईंट', 'एलफिस्टन पॉईंट' आहेत.

टायगर स्प्रिंग

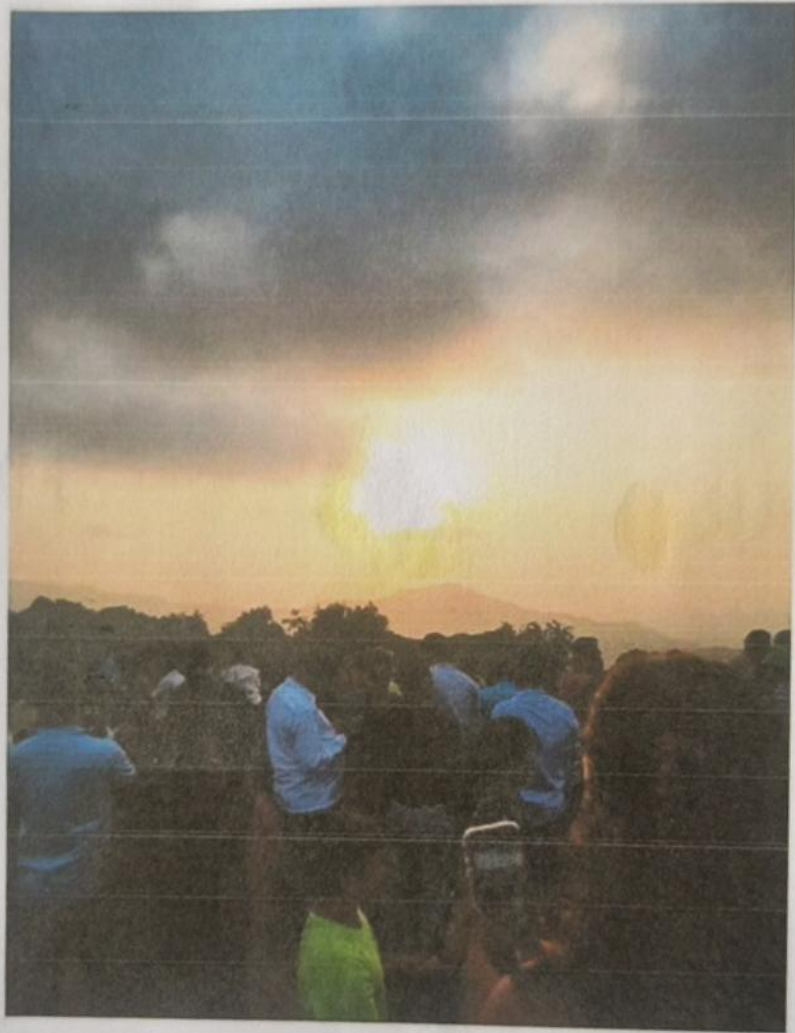
वाघाचा झरा, महाबळेश्वर विहंगावलोकन सावित्री नदीजवळील नैसर्गिक थर्मल झरा, तो आध्यात्मिक शक्तींनी युक्त असल्याचे मानले जाते. या झऱ्याचे पाणी पिणारा वाघ •असल्याने हे नाव पडले. या झऱ्याचे पाणी आहे. चारही बाजूंनी झाडांनी वेढलेले आहे. आर्थर पॉईंटपासून 10 मिनिटांच्या अंतरावर, उथळ पाण्याचा अनुभव घेण्यासाठी आणि निसर्गाच्या भेटीमध्ये एकांतात निवांत वेळ घालवण्यासाठी आदर्श आहेत.

मंदिरात शिव लिंग आणि कृष्णाची मूर्ती आहे. लहानसा ओहोळ गोमुखातून वाहतो आणि तो पाण्याच्या कुंडात पडतो. पूर्ण मंदिराचे छतासह दगडी बांधकाम हे विशेष वैशिष्ट्य आहे. या मंदीराजवळ दलदल झालेली आहे आणि नाशवंत स्थितीत आहे. येथे पर्यटक फार कमी येतात त्याने ते एकटे पडलेले आहे. पण या ठिकाणाहून अतिशय सुंदर असा कृष्णा नदीचा देखावा पाहता येतो.

एल्फिन्स्टन पॉइंट:

एल्फिन्स्टन पॉइंट हे महाबळेश्वरमधील सर्वात उंच ठिकाणांपैकी एक आहे. प्रतापगड किल्ला, कोयना व्हॅली आणि आसपासच्या परिसराच्या विलोभनीय दृश्यासाठी हे प्रसिद्ध आहे. हे ठिकाण सावित्री नदीचे उगमस्थानही आहे. १८३० मध्ये सापडलेल्या, एल्फिन्स्टन पॉइंटचे नाव माउंटस्टुअर्ट एल्फिन्स्टन, बॉम्बे प्रेसिडेन्सीचे तत्कालीन गव्हर्नर यांच्या नावावर आहे.

महाबळेश्वर (सनसेट) पॉइंट

हंटर पॉइंट

महाबळेश्वर काही विलक्षण लोकल ऑफर करतो जे प्रेक्षकांना मंत्रमुग्ध करतात. हे नैसर्गिकरित्या अनेक आकर्षक सौंदर्य स्थळांनी दिलेले आहे जे निसर्गाच्या आश्चर्यकारक पॅनोरमासह एक ऑफर करते. चमकदार दऱ्या आणि खोल जंगले आणि भव्य शिखरांकडे दुर्लक्ष करणारे असंख्य बिंदू आहेत. हंटर पॉइंट हे अशाच आकर्षणांपैकी एक आहे, जे मुख्य शहराच्या हद्दीत वसलेले आहे. 1290 मीटरच्या उंचीवर, हंटर पॉइंट पर्यटकांना वरील सर्व गोष्टींचे विस्मयकारक दृश्य प्रदान करतो. या बुलंद ठिकाणाहून सर्वात मोहक दृश्य म्हणजे भडक कोयना दरी आणि त्याशिवाय चित्रमय दृश्यांसह विस्मयकारक

ईको पॉइंट

आर्थर पॉइंटच्या मार्गावरच मनमोहक, आरोग्यदायक आणि नैसर्गिक दृष्ट्या समृद्ध असा ईको पॉइंट आहे. इथे खोल दऱ्या, उंच पर्वत पहावयास मिळतात.

महाबळेश्वर बाजारपेठ

महाबळेश्वर बाजारपेठ फार प्रसिद्ध आहे. येथे लोकरीचे कपडे, स्वेटर, चमड्याचे पट्टे, चमड्याची पाकीटे इ. वस्तु विविध प्रकारात मिळतात. तसेच येथे चणे फुटाणे प्रसिद्ध आहेत.

मॅप्रो गार्डन

मॅप्रो गार्डन या ठिकाणी स्ट्रॉबेरी तसेच विविध प्रकारचे जाम व ज्यूस ची साधने खरेदी करू शकता. मॅप्रो ही एक जाम फॅक्टरी आहे. येथे स्ट्रॉबेरी शेती, विविध प्रकारची रंगबेरंगी फुले आपणास पाहण्यास मिळतील. तर खाण्याच्या पदार्थासहीत येथे कॅफे सुद्धा आहे.

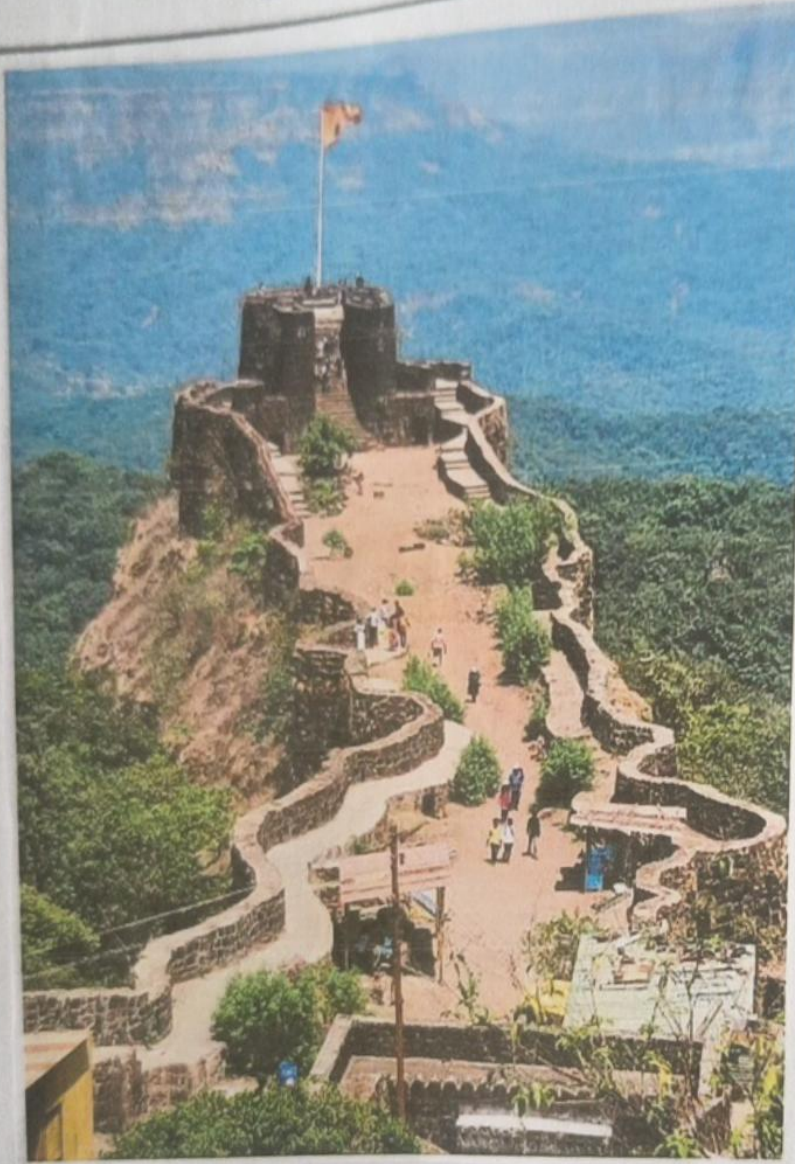
वेण्णा लेक

सन १८४२ साली, सातारचे राजे श्रीमंत छ. आप्पासाहेब महाराज यांनी 'वेण्णा लेक'ची • निर्मिती केली. वेण्णा लेकचा विस्तार सुमारे २८ एकर क्षेत्रात असून त्याची सरासरी खोली १० फुट आहे. तसेच बारमाही वाहणाऱ्या झऱ्यामुळे येथील उदयाने व बगीचे फुलले आहेत.

वेण्णा तलाव

वेण्णा तलाव हे भारतातील महाराष्ट्र राज्यातील महाबळेश्वरमधील पर्यटन आकर्षणांपैकी एक आहे. १८४२ मध्ये सातारच्याचे राजा (राजा) श्री आप्पासाहेब महाराज यांनी तलाव बांधला होता. वेण्णा तलावावर बोट, नौका वेण्णा तलावाचे

* पुतापभंड *

प्रतापगड

महाबळेश्वर पासून महाड रस्त्याला २१ कि.मी. अंतरावर प्रतापगड आहे. दि. १० नोव्हें. १६५९ रोजी या किल्ल्यावर छ. शिवाजी महाराज आणि अफजलखान यांच्यात सर्वात मोठी लढाई झाली होती, त्यामुळे या किल्ल्याला अनन्य साधारण महत्त्व प्राप्त झाले आहे. सन १६५६ मध्ये शिवाजी महाराजांनी ह्या किल्ल्याची स्थापना केली. समुद्रसपाटीपासून सुमारे ३५४३ फुट उंचीवर हा किल्ला आहे. छ. शिवाजी महाराजांनी तुळजा भवानी मातेचे मंदिर या ठिकाणी स्थापले होते. या किल्ल्यावरून कोंकणातील शेकडो किलोमीटर क्षेत्राचे दर्शन घडते.

प्रतापगड किल्ल्याची माहिती

महाराज आणि अफजलखान या दोघांच्या भेटीचा साक्षीदार ठरलेला प्रतापगड आज देखील त्या जाज्वल्य स्मृती आपल्या हृदयात साठवून दिमाखात उभा आहे. सातारा जिल्ह्यात असलेला प्रतापगड गिरिदुर्ग प्रकारातील गड असून सह्याद्रीच्या रांगांमध्ये जावळीच्या खोऱ्यात घनदाट जंगलात प्रतापगड हा किल्ला बांधण्यात आला आहे.

समुद्रसपाटीपासून या किल्ल्याची उंची १०८१ मी. असून गडाच्या दोन्ही बाजूंनी २०० ते २५० मी. खोल दरी दिसते. प्रतापगड वाई जवळ जावळीच्या खोऱ्यात

महाबळेश्वर पोलादपूर मार्गावर असून महाबळेश्वरपासून अंतर अवघे 22 की.मी. एवढे आहे. 72 क्रमांकाच्या राज्य महामार्गाने आपल्याला प्रतापगडावर पोहोचता येतं. किनेश्वर व पार या दोन्ही गावांमधील टेंभावर प्रतापगड बांधण्यात आला आहे. गड चढण्या करता तसा फार अवघड नसून गडाच्या पायथ्यापर्यंत वाहनाने पोहोचता येतं. गडावर पायी जाण्याकरता पार आणि कुंभरोशी गावातून पायवाट आहे. या व्यतिरिक्त किल्ल्यावर जायला काही चोरवाटा देखील आहेत.

प्रतापगड किल्ल्याचा इतिहास

जावळी खोरे स्वराज्यात आल्या नंतर महाराजांनी मोरो त्र्यंबक पिंगळे यांना ई.स. 1656 मध्ये हा गड बांधून घेण्याची आज्ञा दिली. या गडाचे मुख्यकिल्ला आणि बालेकिल्ला असे दोन भाग पडतात. या भागांमध्ये तलाव देखील आहेत, सुरक्षिततेच्या दृष्टीकोनातून गडाच्या चारही बाजूंनी भक्कम तटबंदी आणि बुरुज आहेत. मुख्यकिल्ल्याचे क्षेत्रफळ 3885 चौ. मी. असून बालेकिल्ल्याचे 3660 चौ.मी. इतके आहे. दक्षिण दिशेकडचे बुरुज 10 ते 15 मी. उंच आहेत. या बुरुजांपैकी रेडका, अफजल, केदार, राजपहारा या बुरुजांचे अवशेष आजही टिकून असल्याचे दिसतात.

मुख्यकिल्ल्यात तुळजा भवानीचे मंदिर असून ई. स. 1661 मध्ये शिवरायांच्या आज्ञेनुसार मोरो त्र्यंबक पिंगळे यांनी ते स्थापित केले होते. तुळजा भवानीचे मूळ मंदिर दगडी गाभाऱ्याचे असून मंदिरा समोर दोन उंच दगडी दीपमाळा

गहेत. जवळ नगारखान्याची पुरातन इमारत असून 1935 साली या इमारतीचा तीर्णोद्धार करण्यात आला. प्रतापगडावर छत्रपती शिवरायांनी स्वतः बांधून घेतलेले पुरातन शिव मंदिर आहे. किल्ल्याचे खोदकाम करतांना हे शिवलिंग सापडल्याचे सांगितले जाते. युद्धाला जाण्यापूर्वी महाराजांनी शिवलिंगाची स्थापना केली होती. आज प्रतापगडाचे नाव उच्चारताच आठवते ती महाराजांची आणि अफजलखानची ऐतिहासिक भेट, प्रतापगडाचे ऐतिहासिक महत्वं देखील या घटनेमुळेच वाढले. ई.स. 1659 साली झालेल्या या भेटीची नोंद इतिहासात सुवर्णाक्षरांनी करण्यात आली आहे. मोठ्या चतुराईने, धाडसाने, शौर्याने महाराजांनी अफजलखानाचा वध केला.

छत्रपती राजाराम महाराज देखील जिंजीला जात असतांना प्रथम प्रतापगडावर आले होते. 1778 साली नाना फडणीसांनी काही काळ सखाराम बापूंना या गडावर नजरकैद करून ठेवले होते. त्यानंतर 1796 साली दौलतराव शिंदे आणि बाळोबा कुंजीर जेव्हा नाना फडणीसांवर चाल करण्याच्या उद्देशाने आले त्यावेळी नाना प्रतापगडावर आश्रयाला थांबले होते.

पुढे ब्रिटीश आणि मराठ्यांमध्ये झालेल्या युद्धानंतर 1818 ला या गडावर ब्रिटीशांनी आपले वर्चस्व प्रस्थापित केले. भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर या प्रतापगडावर छत्रपती शिवाजी महाराजांचा 5 मी. उंच असा भव्य अश्वारूढ पुतळा

उभारण्यात आला. या • पुतळ्याचे अनावरण तत्कालीन प्रधानमंत्री पंडित

जवाहरलाल नेहरू यांच्या हस्ते नोव्हेंबर 1957 ला करण्यात आले.

या प्रतापगडावर शिवछत्रपती प्रतिष्ठानने प्रशस्त असे सभागृह उभारले आहे.

तुळजा भवानीच्या मंदिरापासून थोड्या अंतरावर आग्नेय दिशेला अफजल बुरुजा

नजीक अफझलखानाची कबर आहे. या ठिकाणी दरवर्षी उरूस भरत असतो. 1957

मध्ये कुंभरोशी गावापासून ते प्रतापगडाच्या प्रवेशद्वारापर्यंत वाहनासाठी रस्ता तयार

करण्यात आला असून प्रतापगडाच्या पायथ्या पर्यंत वाहनाने पोहोचता येतं. येथे एक

धर्मशाळा देखील बांधण्यात आली आहे.

प्रतापगडाची तटबंदी आज देखील शाबूत आणि मजबूत आहे. पावसाळ्याच्या

दिवसांमध्ये हा संपूर्ण परिसर हिरवाईने नटलेला असतो. महाराजांच्या स्मारकाची

जवाबदारी सातारा जिल्हा परिषदेवर असून येथील बगीच्याची देखरेख ही

वनविभागाची जवाबदारी आहे. प्रतापगडावरून सूर्योदय आणि सूर्यास्त पाहण्याचा

एक वेगळा आणि आल्हाददायक अनुभव प्रत्येकाने घ्यावा असाच आहे.

महाराष्ट्रातील ठिकाणवेण्णा तलावाचे महाराष्ट्रातील ठिकाणवेण्णा तलाव महाबळेश्वर,

महाराष्ट्र समन्वय भारत स्थान 17.934°N 73.665°E •

बेसिन देश

भारत

कमाल लांबी

4 किमी (2.5 मैल)

कमाल रुंदी

१.५ किमी (०.९३ मैल)

सरासरी खोली

80 फूट (24 मी)

अप्रतिम खोली

120 फूट (37 मी) (मध्यभागी)

तलाव झाडांनी वेढलेला आहे. पर्यटक तलावावर बोट राइड किंवा तलावाशेजारी

घोडेस्वारीचा आनंद घेऊ शकतात. तलावाच्या काठावर अनेक लहान-मोठे
जनालय आहेत. महाबळेश्वर शहराची बाजारपेठ आणि एसटी बसस्थानक
तलावापासून सुमारे 2 किमी (1.2 मैल) अंतरावर आहे.

वाईचा ढोल्या गणपती

सातारा जिल्ह्यातील श्री तीर्थक्षेत्र आणि दक्षिण काशी म्हणून ओळखल्या
जाणाऱ्या वाई येथील कृष्णा नदीच्या तीरावर असणारे 'ढोल्या गणपती'चे मंदिर हे
सर्व आबालवृद्ध गणेशभक्तांचे आवडते स्थान आहे. दररोज हजारो भक्त या
मंदिराला भेट देतात. वाईकरांसाठी तर हा आध्यात्मिक ठेवा आहे. गणपतीच्या भव्य
आणि विशाल मूर्तीमुळे या गणपतीला 'ढोल्या गणपती' असे परिचित नाव आहे. हे
मंदिर गणपतराव भिकाजी रास्ते यांनी कृष्णा नदीच्या नदीपात्रातच बांधले आहे.
मंदिराचे विधान चतुरस्र असून, वारंवार येणाऱ्या नदीच्या पुरापासून संरक्षण व्हावे
म्हणून गर्भगृहाच्या पश्चिमेकडील मागील भिंतीची रचना मधोमध त्रिकोणी आकार,
देऊन नावेच्या टोकासारखी म्हणजे मत्स्याकार बांधली आहे. त्यामुळे पुराच्या वेळी
पाणी दुभंगले जाऊन पाण्याचा दाब कमी होते व मंदिर सुरक्षित राहते. गर्भगृहात

अर्धा मीटर उंच चौथऱ्यावर गजाननाची रेखीव बैठी एक मीटर ८० सेमी उंच व दोन मीटर रुंद भव्य डाव्या सोंडेची मूर्ती आहे. तिची स्थापना वैशाख शु. १३ शके १६९१ ला करण्यात आली. मूर्तीचे स्वरूप बाळसेदार असल्याने कदाचित त्याला 'ढोल्या गणपती' असे नामाभिधान प्राप्त झाले असावे. मूर्ती एकसंध काळ्या दगडात कोरलेली असून, हा दगड कर्नाटकातून आणला आहे. सध्या मूर्तीला भगवा रंग दिला आहे. त्यामुळे मूर्तीचे मूळ रूप दिसत नाही. हा गणपती उकिडवा दोन्ही मांड्या रोवून बसला आहे. प्रसन्न मुद्रेतील गणपतीस यज्ञोपवितासह मोजके अलंकार घातले आहेत. त्यात गळ्यातील हार, ब्रजबंद व पायातील तोडे स्पष्ट दिसतात.

मूर्तीच्या मागील प्रभावळ अर्धचंद्राकृती ३ मीटर ६३ सेमी इतकी उंच आहे. गर्भगृहाचे छत ही जणू तत्कालीन स्थापत्यशैलीची किमयाच म्हणावी लागेल. चुना आणि फरशीचा समन्वय साधून वास्तु शास्त्रज्ञांनी छताच्या पाषाणाला खाचा पाडून त्यात दुसऱ्या दगडांना अणकुचीदार टोके करून ती त्यात बसविली आहेत. महागणपतीचे शिखर हे वाईतील सर्व मंदिरांत सर्वांत उंच असून, त्याची पायथ्यापासून कळसापर्यंतची उंची २४ मीटर आहे.

आभार

विज्ञान महाविद्यालय सांगोला B.A भाग 3 भूगोल या विषयाची सहल महाबळेश्वर या ठिकाणी आयोजित केली होती. सहलीचे नियोजन माहविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. फुले सर यांच्या मार्गदर्शनाखाली डॉ. वाघमोडे सर यांनी केले.

मा. प्राचार्य यांनी महाबळेश्वर सहलीस जाण्यासाठी परवानगी देऊन व आमच्या सोबत येवून आवश्यक ते सहकार्य केले. त्याचप्रमाणे प्राचार्य डॉ. फुले सर व डॉ. वाघमोडे सर यांनी प्रथम मार्गातील विविध भौगोलिक घटकांची माहिती दिली.

सहलीवरून परत आल्यानंतर सहल वृत्तांत तयार करण्यासाठी भूगोल विभागातील प्रा. डॉ. फुले सर, डॉ. पाटील सर, डॉ. जुंघळे मॅडम, डॉ. वाघमोडे सर यांचे मोलाचे योगदान झाले.

आम्ही भूगोल विभागाचे सर्व विद्यार्थी प्राचार्य, भूगोल विभाग प्रमुख, भूगोल विभागाचे सर्व प्राध्यापक यांचे आम्ही हार्दिक आभार मानतो.

"धन्यवाद"....

VIDNYAN MAHAVIDYALYA SANGOLA

Department of Geography

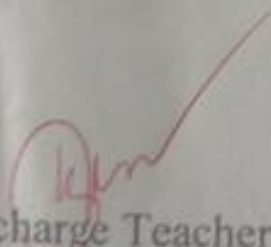
Project Report

"CERTIFICATE"

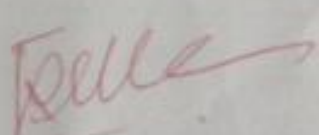
This is to certify that Shri/ Smt. Chavan Nayanath
Narayan has satisfactory carried out required
practical work prescribed by

SOLAPUR UNIVERSITY SOLAPUR

For the B.A. part-3 course in Geography and this project report
represents his/her bonafied work in Year 2022-23

In charge Teacher

Examined
23/05/2023
[Signature]

Head

Dept. of Geography

Vidnyan Mahavidyalaya, Sangola

* અનુક્ર માનિકા *

① પ્રસ્તાવના

② ઉપદીપ્ત્યે

③ વર્ગીકરણ

④ વિશ્લેષણ

⑤ સાદરીકરણ

⑥ મૂલ્યવિશ્લેષણ મોલ્યા પ્રમાણાત દુલ્પરિગામ હોમ રાક્તાત

⑦ મદત્ત

⑧ નિષ્કર્ષ

⑨ નિરીક્ષણ

* प्रस्तावना *

सोबोला शहरातील वाढत्या शहरीकरणामुळे पर्यावरण पुढुषणाच्या ह्या समस्या निर्माण झाल्या आहेत. त्यात कचऱ्याचे शक्यीकरण व त्याची विलेवाट ही एक मोठी व्यर्चाची तसेच पर्यावरणाच्या दृष्टीने फार महत्वाची समस्या बनली आहे.

सोबोला शहरातील नगरपरिषद मार्फत नागरीकामध्ये मोठ्या प्रमाणावर जनजागृती केली जा हेतुने सोबोला नगरपरिषदमार्फत जनजागृती मधील सकारा केला आहे. सोबोला शहरातील स्वच्छ व सुंदर बनविणे व घनकचऱ्याचे योग्य व्यवस्थापन करणे ही मुख्य हेतुने स्वच्छ भारत अभियान राबविले जाते. या अभियानाची डेवरीस्ये साध्य केली म्हणून दरवर्षी केंद्र सरकार मार्फत देशातील सर्व नागरीक व ग्रामीण स्थानिक स्वराज्य संघटनांमध्ये विविध निरूप भाषारावर स्वच्छ सर्वेक्षण नावाची स्पर्धा आयोजित केली जाते.

स्वच्छ सर्वेक्षण स्पर्धेच्या माध्यमातून सोबोला शहरातील नगरपालीकेच्या स्वच्छता, घनकचरा आपल्या शहराचे नामांकन आणून घेण्यासाठी दरवर्षी चांगला मोठा पाहण्यास दिसते.

धनकुचन्याची निर्मिती धराधरातून होत
असल्याने लोकां ऐनाऱ्या धनकुचन्यांचे पुढाण व
त्याच्या पुढी यावर नियंत्रण ठेवता येत नाही परिणामी
त्याची साठवण वाहतूक व्यवस्था व सावरील प्रकिया यांचे
डिझाईन करण्यासाठी सांख्यिकी पद्धतीचा वापर करावा
लागतो

त्यामुळे कचरा यासाठी लागणारे साधन सामग्री
मनुष्यबळ व सांख्यिकी तत्त्वज्ञान व इतर नगरपालिकांच्या
आवाक्यारील बाहेरची गोष्ट असते त्यामुळे कचरा
पेथतून सराव वाढणे तेथेच कुठून कुठेही पसणे
पायात मिसळल्याने पाणी दूषित होते व शहरी परिसरा
अस्वच्छ दिसणे यां बीही सर्वसामान्य झाल्या आहेत
धनकुचरा स्वतः हुन वाहून जात नाही

तो कुठून त्याला लागतो शहरात
तसेच जेडेगावात निर्माण होणाऱ्या कचऱ्याचा आढ्यास
करण व कचऱ्याचे योग्य ते व्यवस्थापन व हिलेवाट
करा पुढार करत येईल त्याचा आढ्यास करणे
अज काळाची गरज बनली आहे कचऱ्यामुळे होणारे
अरिच्य विषयक प्रश्न निर्माण होतात अविष्यातीत
पिढिल मीठ्या समस्यांचा सामना करावा लागेल

उद्दिष्टे

- ① धनकचरा' ची संकलपना' सम्भुन' केने
- ② धनकचरा' वर्गीकरण' करणे.
- ③ धनकचरा' अवस्थापनाच्या पद्धती' अभ्यासने
- ④ धन कचरा' आरोग्य' अवस्थापनाचे' दुष्परिणाम' स्पष्ट' करणे
- ⑤ धन कचरा' अवस्थापनाचे' महत्त्व' पटवुन' देणे

* वर्गीकरण *

घन कचऱ्याचे वर्गीकरण - ०

घनकचऱ्याचे वर्गीकरण कृत्रीक प्रमाणे

वर्गीकरणाचा मुद्दा

प्रकार

① विघटन

① विघटनशील कचरा

② अविघटनशील कचरा

② परिणाम

① धातू परिणाम

② अधातू परिणाम

* धानकचऱ्याचे विश्लेषण *

- १) सांगोला शाखातील राकुण घरांची संख्या - १५२५ आहे
- २) झोपडपट्ट्यांची संख्या - १० आहे
- ३) कुचरा गोळा करणाऱ्या सुविधा -
कुचरा गोळा करण्यासाठी १० गाड्या
आणि ३ ट्रॅक्टर यांची सुविधा आहे
- ४) राकुण कुचरा कुड्यांची संख्या - ३
३१ आहेत
- ५) पेंशनविन कुचरा भेदाजे वजन - ४ १५.५० टन इतका
आहे
- ६) कुचऱ्याचे प्रकार - ०-
ओला व झुका कुचरा
- ७) ओला कुचरा
जो कुचरा कुजून त्यात दुर्गंधी
निर्माण होऊन नष्ट होऊ शकतो त्याला ओला
कुचरा म्हणले जाते
उदा १ स्वयंपाक घरातील खारकटे भाजवा
शिळे भुज्जा कुजकी फळे पालेभाज्या
मंडयांची टरफले भाज्यांच्या साली
इत्यादी

② सुका कुचरा - १

धारिवाय हवीरित सर्व प्रकारच्या।

कुचरा व सुका कुचरा असतो

पॉलिथिनच्या पिशव्या, प्लॅस्टिकच्या

वस्तु, धातूकालचे तुकडे, लोखंडी, वस्तु, तारा यिरे

लेड, वेगळे, १ फुटक्या कुपक्या, व काचेच्या ग्लास

विजेचे बल्ब, व द्युबच्या कुचा, फाटलेले कुपे रबर

काढाई पॅक्स, थोसाएक्या जास्त, वर्तमानपत्रांची रूदी,

थोचा सुक्या कुचण्यात समावेश घेतो

③ E कुचरा - १-

माकस की वेडि मोबाईलचे खराब

झालेले स्पेअर पार्ट किंवा सध्याच्या स्थितीत न

चालवारी उपकरणे ही ई-कुचरा वा प्रकारात येतात

उदा।

कंप्युटर मोबाईल फोन रेडिओ इलेक्ट्रॉनिक

वेडणी सामता सेपलेले सेल, ब्याट्री अन्य उपकरणे

ही सुद्धा ई-कुचराच त्यामुळे मनुष्याच्या आरोग्या

साठी वांछीर होऊ निर्माण होऊ शकता

④ धनकुचरा - १-

धनकुचराची निर्मिती घरापासून होत

असल्याने गोळा होणाऱ्या धनकुचराचे प्रमाण

वा त्याचा दर्जा यावर नियंत्रण ठेवता येत नाही

परिणामी त्याची साठवण वाढपुढे व्यक्तीच्या

वा सावरील प्रकिया याचे डिझाईन

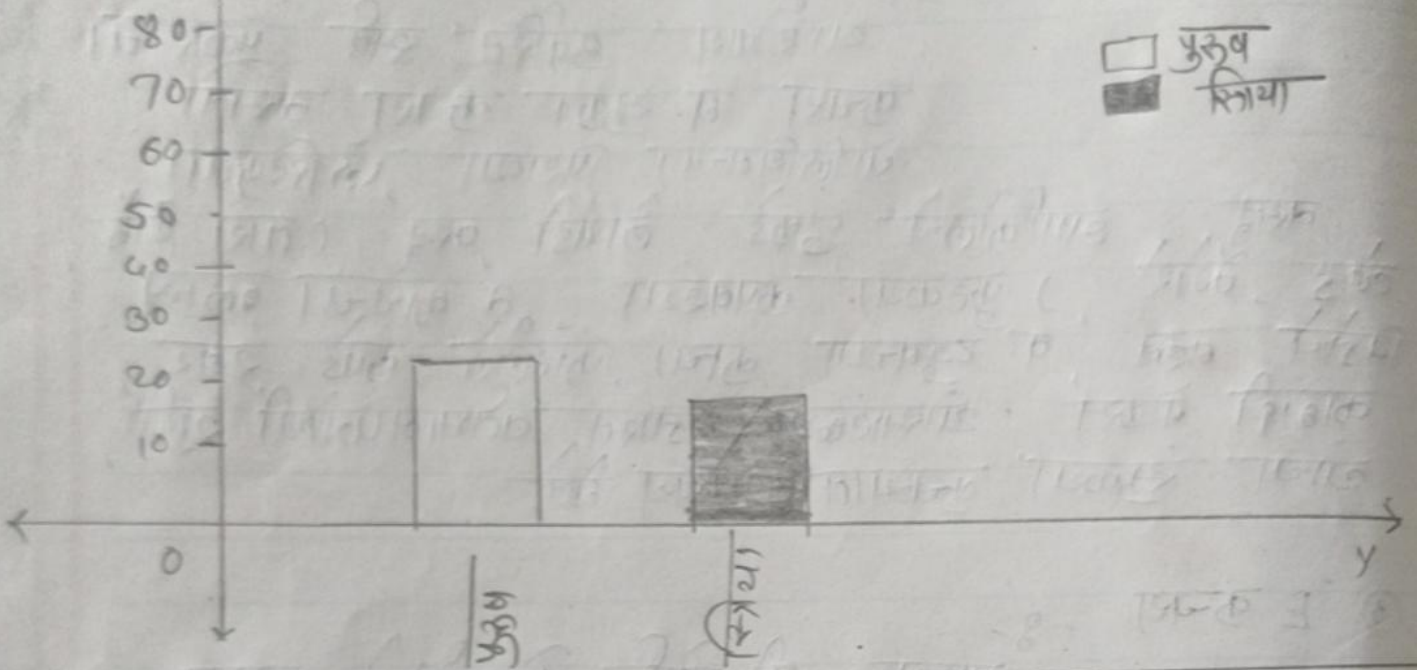
करण्यासाठी सांख्यिकी पद्धतीचा वापर

संगीला नगर परिषदमधील नियमिता का

Scale -

1cm = 10 कामगार

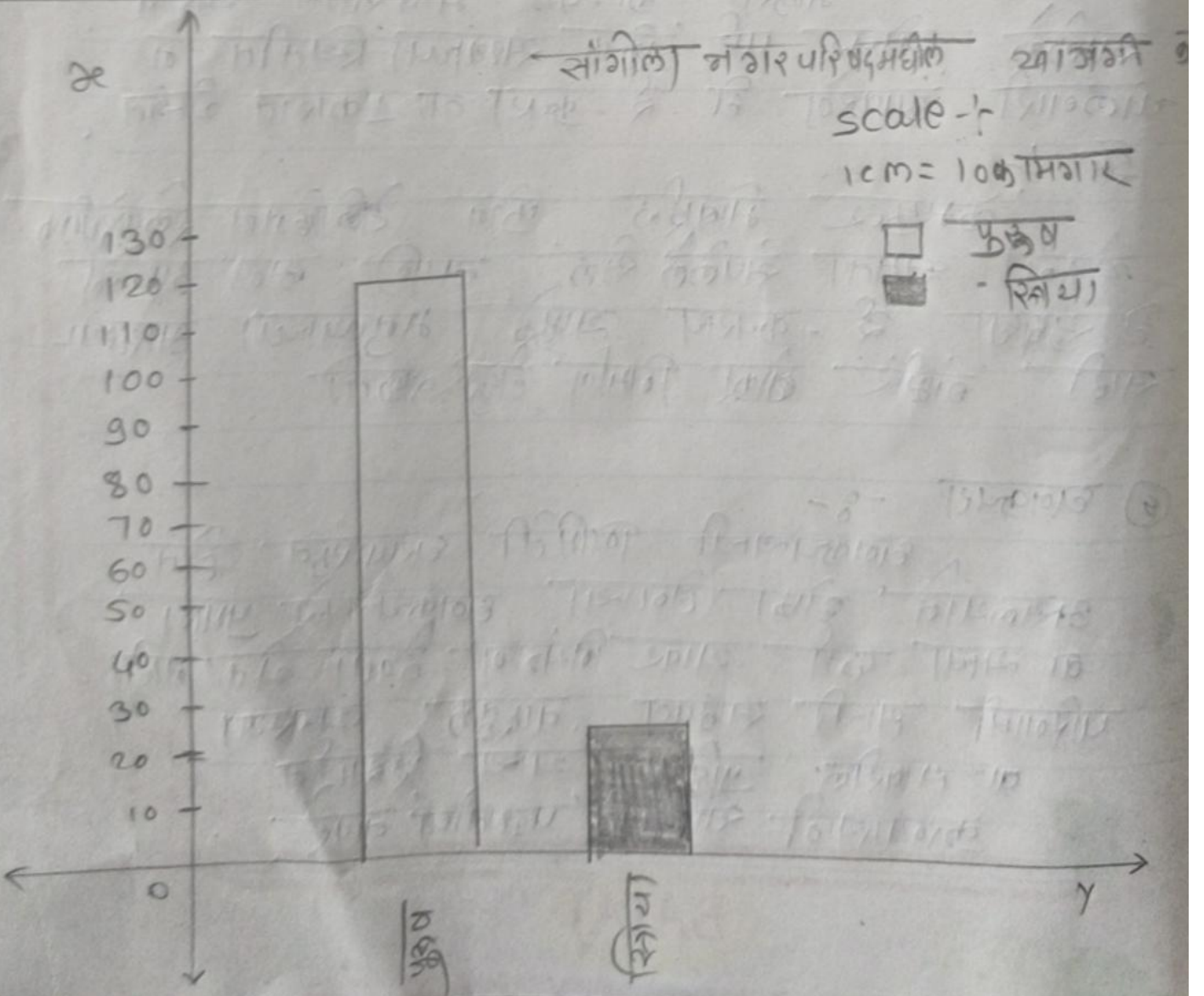
□ पुरुष
■ स्त्रिया

Scale -

1cm = 10 कामगार

□ पुरुष
■ स्त्रिया

कुरावा लागतो

* कुचऱ्यांची विल्हेवाट कुराा प्रकारे करता इ.

→ कुचऱ्यांची विल्हेवाट लावण्यासाठी उपाय
सुचवले गेले आहेत. सोगोला शहराच्या
विविध भागातला कुचरा गोळा करणे त्याची
दुरुवऱ्या राखाऱ्या ठिकाणी वाहऱ्युक करणे त्या ठिकाणी
राक तर जाकून टाकणे किंवा केपीएल स्वतःसाठी वापरणे
किंवा तऱ्याच टाकून देणे या प्रकारे त्याची
व्यवस्था केली जाते.

* कामगारांची संख्या पुरेशी आहे का इ

→ सोगोला शहरात कायमचे कामगार 20 पुरुष
आणि स्त्रिया - 11 आहेत व Contract base
वरती राकून 130 लोक आहेत. माणि महिला,
15 आहेत. माणि सोगोला शहरात कामगारा
ची संख्या पुरेशी आहे.

* घंटा गाडयांची सुरुवात केला झाली इ

→ घंटा गाडयांची सुरुवात 2015 पासून सुरु
झाली राकून 13 गाडया आहेत. सगळ्या 10 घंटा
गाडया माणि 3 ट्रॅक्टर आहेत.

* घंटा गाडया शहराच्या लोकसंख्येनुसार पुरेशा आहेत
का इ

→ सोगोला शहरात घंटा गाडया लोकसंख्येनुसार
पुरेशा आहेत.

* गोठा केलेल्या कुचऱ्याचे व्यवस्थापन कशा प्रकारे करता ?

→ कुचरा गोठा केल्यानंतर तो योग्य ठिकाणी नेला जाऊ शकतो तिथे, त्याची पुनर्वापर आणि पुनर्वापर करता येईल जर राखारी वस्तू लुमचासाठी व्हाव सली असेल.

उदा - १ -

दुसरी बाळी ती वेगळ्या प्रकारे वापरू शकते परिणामी कुचरा, वेस्ट, प्लॉट, स्कूप, ग्रिड, डिंबू इतर ठिकाणी नेला जाणे, आवश्यक, आहे जिथे सध्या योग्य, व्यवस्थापन केले जाऊ शकते.

* शहरातील सांडपाण्याचे कशा प्रकारे नियोजन केले आहे ?

→ सांडपाण्याचे नियोजन हा पाण्याचे भौतिक, रासायनिक आणि जैविक गुणधर्म हे त्यामध्ये इतर द्रवांक धक्का सिसकले गेल्याने काळाले असतात पाण्याचा वापर केल्यानंतर सातून उचक, उचक 75% इतके पाणी हे सांडपाणी तयार होत असते सांगोळा शहरातील जेव्ही व्हारी आहेत तेव्ही व्हारी साठवण्यातून दोन वेळा साफ करतात. सांगोळ्यातील नगर - पालिकेचा आवा राकून पाच राकण्या आहे

Classification of water सांख्यिकीय प्रमाण
वाढवले जात म्हणजे कसकी वगैरे
लावणे सातून सांख्यिकीय सुर्यप्रकाश पदका
का त्याचा इलेक्ट्रॉन वाढतो

* सांगोलामधील दरवर्षी निर्माण होणारा इतर कुचरा

इतर प्रकारचा
कुचरा

दरवर्षी
(लाख टन)

① धारवृत्ती कुचरा

75

② विषारी

18

③ दवायक/व्याक्तीन कुचरा

0.11

④ इ - कुचरा

0.20

⑤ राकूण कुचरा

9.30

* ધનકુચરા ભવસ્થાપનાની 7 તલ્લે -૨

① પુનર્વીચર

② વાપર કુમી કરો

③ પુનર્વિચાર

④ ચક્રીકરણ

⑤ સંશોધન

⑥ નિયમન / જાનજાગૃતી

⑦ વાપર કરા માકારો

* धनकुचरा व्यवस्थापन पद्धती - १

सर्व व्यवस्थापनाची सुरुवात घराधारतून सुरु होवला पाहिजे. धनकपात्यान्य व्यवस्थापनात कुठ्यासाठी धनकुचरा वेगळा करणे महत्वाचे आहे. धनकुचरा वेगळा कुठ्यासाठी खालील प्रमाणे केलेल्या रंग असणाऱ्या कुड्यांचा वापर केला जाऊ शकतो.

① सफेद :-

पुन्हा वापरण्या येण्याजोगा कुचरा

② हिरवा :- कुजणारा / झील कुचरा

③ काळा :-

न कुजणारा / सुका कुचरा

सर्वात प्रथम या कुचऱ्याची वर्गवारी केली पाहिजे. सातुन कुजणारा कुचरा, घरच्या घरी कुजकुन खत करता येतो, इशेल्या कुचरा सार्वजनिक अवस्थिने जालेला घरातील कुचऱ्याला वर्गवारीसाठी निरनिराळ्या रंगाचे डबे लादल्या वापराव्यात.

* નિરિક્ષણો *

ઘનકચરા વ્યવસ્થાપન કરત માસતાના પ્રમુખ
ત્રીન પુકાર શ્રાવેલ .

1) કચરા કુમી કરણે -& Reduce

2) પુનઃ વાપર કરણે -& Reuse

3) પુનઃ ચક્રીકરણ કરણે -& Recycle.